Особливості проведення судової товарознавчої експертизи

Ірина Бордакова
головний судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми, Україна, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0997-2685, e-mail: bordachok.2011@ukr.net

Товар та продукція торговельних мереж усе частіше стають об'єктами судово-товарознавчої експертизи. Загальним критерієм під час реалізації товару є налагоджений механізм у торговельній сфері, який регламентовано відповідними нормативно-технічними документами.

Ключові слова: *товар; ціна; ринкова вартість; товарообіг; виробництво.*

Features of Conducting Forensic Commodity Examination

Iryna Bordakova

Goods and products of retail chains are increasingly becoming objects of forensic commodity examination. The general criterion during the sale of goods is a well-established mechanism in the trade sector, which is regulated by relevant regulatory and technical documents.

Keywords: *goods; price; market value; turnover; production.*

Об'єктами судової товарознавчої експертизи поряд із товарами широкого вжитку дедалі частіше стає товарна продукція, яка є результатом функціювання різних галузей народного господарства, заводського, фабричного й іншого масового виробництва, а також індивідуальної праці [1].

Механізм ціноутворення в ринкових умовах реалізується через цінову політику, яка є комплексом цінових стратегій і тактичних прийомів щодо ініціативної зміни цін на товари й послуги підприємства.

У ринковій економіці функціюють кілька видів ринкових цін. Головними з них є оптові й роздрібні ціни, що можуть набувати різної форми залежно від умов їх застосування в процесі купівлі-продажу. Оптові — це ціни, за якими підприємства реалізують свою продукцію великими партіями всім категоріям споживачів, крім населення. Роздрібні — це ціни, за якими населення купує товари в роздрібній торгівлі для задоволення власних потреб.

Ціни в умовах ринку мають бути адаптивними, тобто оперативно реагувати на зміни в попиті й пропозиції, у конкурентному середовищі, у витратах самих виробників. Адаптація може здійснюватися різними способами залежно від конкретної ситуації, що склалася на ринку: установленням різних надбавок і знижок, зниженням або підвищенням рівня ціни, виплатою компенсацій тощо [2].

В умовах ринкових економічних відносин фахівці-товарознавці для оцінювання об'єктів дослідження за-

© І. Бордакова, 2025

стосовують роздрібні та оптові ціни, які й формують ринкову вартість з урахуванням умов продажу.

В експертній практиці призначається багато експертиз у кримінальних провадженнях із крадіжок з торгово-виробничих підприємств, магазинів, супермаркетів із питанням про визначення ринкової вартості товару, яка своєю чергою визначається під час дослідження споживчого ринку конкретної групи товари шляхом розрахунку середньої вартості. Під час досудового розслідування слідчі органи збирають доказову базу й для визначення заподіяної шкоди, ринкової вартості (за товарознавчим напрямом) призначають експертизи.

Посилаючись на дефініцію, що ринкова вартість в Уніфікованих стандартах професійної практики оцінювання *(USPAP)*, стандарти *USPAP-2020-2021*, на яких базується вартісна оцінка в США,— це вид вартості, величина якої розраховується як оціночне судження щодо передачі майна (тобто прав власності або пакета таких прав) станом на певну дату за конкретних умов, що визначаються оцінювачем [3]. На цих принципах і базується п. 3 Постанови від 10 вересня 2003 р. № 1440 «Про затвердження Національного стандарту № 1» [4].

Слід зазначити, що товарознавчі експертизи відповідно до ст. 185 Кримінального кодексу України (далі — *КК*) [5] за крадіжками з торговельних мереж (магазинів, супермаркетів) у більшості випадків призначають на дату в минулому з різницею в тижнях або місяцях.

Наприклад, вартість товару, викраденого з торговельних мереж, де ринкова вартість товару встановлена та підтверджена відповідною документацією, яку відображено в товарних та бухгалтерських звітах, не потребує додаткового розрахунку під час експертного товарознавчого дослідження.

Торговельне підприємство самостійно веде свою торгову діяльність із запровадженням різних сфер бізнесу, зокрема з налаштуванням власного виробництва та реалізації товару, а також реалізує товар спільного виробництва з іноземними виробниками, що призводить до індивідуального підходу до ціноутворення.

Одним із різновидів товарної продукції з обмеженим доступом до цінової пропозиції є власний імпорт та власне виробництво конкретної торговельної мережі (наприклад, ТОВ «Сільпо», ТОВ «АТБ-маркет» тощо), що унеможливлює визначення середньої ринкової вартості ідентичної продукції через її відсутність на ринку України. Торгове товариство укладає договір з виробником-імпортером та реалізує продукцію у своїй мережі на умовах договору та із застосуванням маркетингової політики, що цей товар можна придбати тільки в цій торговельній мережі з можливістю запровадження акційних пропозицій на певний період часу (день або тиждень). Щодо продукції власного виробництва, то товариство розраховує собівартість та встановлює роздрібну ринкову вартість самостійно (з урахуванням норм продажу продовольчих та непродовольчих товарів) і так само з можливістю запровадження

акційних пропозицій на певний період часу (день, місяць).

Товар, який реалізується в цих мережах та умови продажу чітко регулюються нормативними документами у сфері торгівлі. Результатом угоди між продавцем та покупцем / споживачем є розрахунковий документ — фіскальний чек, який є обов'язковим елементом угоди. Це свідчить про те, що здійснюється офіційний електронний товарообіг. Вартість продажу товару в даному випадку і є ринковою вартістю.

Під час експертного товарознавчого дослідження визначають середньоринкову вартість, але чи є сенс порівнювати різні торговельні мережі та різних виробників продукції для визначення середньоринкової вартості? Це не зовсім правильний підхід. Визначення розміру шкоди, завданої конкретному торговельному підприємству (ТОВ «Сільпо», ТОВ «АТБ» тощо), або визначення ринкової вартості товару внаслідок скоєння кримінального правопорушення за ст. 185 КК [5] у такому разі недоцільне, тому що вона вже встановлена й документально підтверджена.

Товар, який був викрадений з полиці магазину в торговому залі, має роздрібну вартість, зазначену на ціннику, який обов'язково кріпиться під кожним товаром з посиланням на ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів» [6] та п. 7 Інструкції про порядок позначення роздрібних цін на товари народного споживання в підприємствах роздрібної торгівлі та закладах ресторанного господарства [7].

Інформування споживачів про роздрібні ціни на товари здійснюється за допомогою таких засобів:

- ярликів цін (цінників) на зразках товарів або покажчиків цін у підприємствах роздрібної торгівлі;
- ярликів цін (цінників), прейскурантів алкогольних напоїв, меню та прейскурантів цін на куповані товари в закладах ресторанного господарства.

Ярлик цін (цінник) призначається для надання споживачам основної інформації на окремий товар; покажчик цін і прейскурант цін на товари — на низку товарів, що є в продажу; меню — про перелік страв, кулінарних, булочних, борошняних кондитерських виробів, що пропонуються в ресторані протягом дня [7].

Цінник на товари є обов'язковим атрибутом торговельної діяльності, а його головна функція — повідомлення правдивої інформації споживачу про властивості товару, його виробника і, звісно, ціну товару.

Ціна продукції має містити всі податки та неподаткові обов'язкові платежі, які відповідно до законодавства сплачуються споживачем під час придбання відповідної продукції [7].

Усі засоби інформування про ціни на товари виготовляють друкарським або іншим способом, вони мають бути оформлені чітко, естетично (чорнилом, пастою, штемпельною фарбою (штампом) та ін.) відповідно до чинного законодавства про мови.

Отже, уся інформація про об'єкти кримінального правопорушення (у цьому випадку товару, викрадено-

го з торговельної мережі) є в наявності на цьому підприємстві та офіційно задокументована, що підтверджує її ринкову вартість.

На думку науковців О. Садченко та О. Шевченко, менш актуальними є класифікації судових товарознавчих експертиз: щодо дослідження товарів, на які встановлені роздрібні ціни; щодо виробів, які пройшли хімічне чищення; щодо напрямів розслідування тих чи тих кримінальних правопорушень (злочинів); щодо окремих видів комплексних досліджень тощо [8].

Отже, коли органами досудового розслідування зібрано доказову базу з відображенням ринкової вартості товару на конкретну дату — дату скоєння кримінального правопорушення (у разі крадіжки з торговельної мережі): довідки вартості товару на дату скоєння кримінального правопорушення, акти інвентаризації із зазначенням нестачі товару та інші документи, але за умови правильного оформлення цих документів (із зазначенням назви та реквізитів товариства, дати, повного найменування товару з відображенням маркувальних даних, достатніх для ідентифікації товару, ким виданий та підписаний документ тощо), у такому разі можна проаналізувати ціни методом порівняння та прийняти фактичну вартість товару торгового підприємства, яка своєю чергою і є ринковою вартістю. Ураховуючи реформування та зміни в нормативно-правовому полі та наближення його до європейських норм і стандартів, законодавство про судову експертизу загалом сьогодні набуває актуальності та потребує вдосконалення.

Перелік джерел посилання

1. Заяць Я. І., Яровий О. Д., Беднарчук М. С. Актуальні проблеми вітчизняної судової товарознавчої експертизи. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Технічні науки.* 2019. Вип. 22. С. 90—95. DOI: 10.36477/2522-1221-2019-22-15 (дата звернення: 13.09.2025).
2. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. Київ, 2002. 624 с. URL: https://buklib.net/books/21892/ (дата звернення: 13.09.2025).
3. Uniform standards of professional appraisal practice. 2020-2021 Edition, Standards 1—4. URL: https://www.millersamuel.com/files/2021/03/USPAP-Standards-1-4.pdf (дата звернення: 13.09.2025).
4. Національний стандарт № 1 «Загальна оцінка майна і майнових прав» : затв. постанов. КМУ від 10.09.2003 р. № 1440 (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF (дата звернення: 13.09.2025).
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 13.09.2025).
6. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text (дата звернення: 13.09.2025).
7. Інструкція про порядок позначення роздрібних цін на товари народного споживання в підприємствах роздрібної торгівлі та закладах ресторанного господарства : затв. наказ. Мінекономіки України від 25.01.2008 р. № 21 (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0004-97#Text (дата звернення: 13.09.2025).
8. Садченко О. О., Шевченко О. В. Класифікації судово-товарознавчих експертиз. *Криміналістика і судова експертиза.* 2022. Вип. 67. С. 596—606. URL: https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Sadchenko67.pdf (дата звернення: 13.09.2025).